

UDK:327.1(8)

Orasta ZIYATOVA,
Toshkent shahridagi 282-maktab o'qituvchisi
E-mail: orasta.murodillayevna@mail.ru

O'zbekiston Milliy universiteti dotsenti, tarix fanlari doktori O.Radjabov taqrizi asosida

THE ROLE OF MIGRATION PROCESSES IN IMPLEMENTING THE "SOFT POWER" POLICY OF STATES

Annotation

The article analyzes the global significance of migration processes, their transnational nature, and the role of diasporas in enhancing states' foreign policy positions. Complex issues related to the social impact of labor migrants and return migration are examined. The importance of migration processes as a tool for states to implement "soft power" policy is emphasized. Special attention is given to the strategic importance of these processes and the need for their effective management.

Key words: migration, transnational process, diaspora, labor migrant, return migration, soft power, foreign policy.

РОЛЬ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВАМИ ПОЛИТИКИ "МЯГКОЙ СИЛЫ"

Аннотация

В статье проанализирована глобальная значимость миграционных процессов, их транснациональная природа и роль диаспор в усилении внешнеполитической позиции государств. Рассмотрены сложные вопросы социального влияния трудовых мигрантов и обратной миграции. Подчеркнута важность миграционных процессов как инструмента реализации политики «мягкой силы» государствами. Особое внимание уделено стратегическому значению этих процессов и необходимости их эффективного управления.

Ключевые слова: миграция, транснациональный процесс, диаспора, трудовой мигрант, обратная миграция, «мягкая сила», внешняя политика.

MIGRATSIYA JARAYONLARINING DAVLATLAR «YUMSHOQ KUCH» SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHDAGI ROLI

Annotatsiya

Maqolada migratsiya jarayonlarining global ahamiyati, ularning transmilliy xususiyati va diasporalar orqali davlatlarning tashqi siyosatdagi rolini oshirishdagi o'rni tahlil qilingan. Mehnat muhojirlari orqali ijtimoiy ta'sir va qaytish migratsiyasi kabi murakkab masalalar ko'rib chiqilgan. Migratsiya jarayonlari davlatlar uchun «yumshoq kuch» siyosatini amalga oshirishda muhim vosita ekanini asoslangan. Mazkur jarayonlarning strategik ahamiyati va ularni samarali boshqarish zarurligiga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: migratsiya, transmilliy jarayon, diaspora, mehnat muhojiri, qaytish migratsiyasi, «yumshoq kuch», tashqi siyosat.

Kirish. Hozirgi globallashuv sharoitida davlatlar o'rtasidagi raqobat faqat iqtisodiy va harbiy kuch orqali emas, balki madaniy, axborot va ta'lim sohalarida ham namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa xalqaro munosabatlarda «yumshoq kuch» konsepsiyasining ahamiyati oshib bormoqda. Davlatlar o'zining madaniy merosi, til siyosati, ta'lim dasturlari, ommaviy axborot vositalari va diasporalari orqali tashqi dunyoda ijobiy imidj yaratishga intilmoqda. Bu jarayonda migratsiya – inson harakatchanligi orqali shakllanadigan transmilliy ijtimoiy aloqalarning markazida turibdi.

Migratsiya jarayonlari orqali davlatlar nafaqat iqtisodiy manfaatlariga erishmoqda, balki o'zlarining xalqaro nufuzini kuchaytirish, madaniyatini tarqatish va siyosiy ta'sirini oshirish imkoniga ham ega bo'lmoqda. Shuning uchun ham migratsiya va «yumshoq kuch» tushunchalarining o'zaro bog'liqligini ilmiy jihatdan tahlil qilish, bu sohadagi milliy strategiyani shakllantirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot mavzusiga oid adabiyotlar tahlili. Bugungi kunda dunyo bo'ylab 280 milliondan ortiq inson o'z vatanini tark etib, boshqa mamlakatlarda yashamoqda. Ular orasida mehnat muhojirlari, ta'lim maqsadida ko'chgan talabalar, muhojirlar, qochqinlar va fuqarolik olgan migrantlar ham bor. Bu jarayon jahon siyosiy xaritasini qayta shakllantirib, transmilliy aloqalarni kuchaytirmoqda va davlatlararo munosabatlarga yangi mazmun baxsh etmoqda.

Migratsiya jarayonlari, ayniqsa, zamonaviy globallashuv sharoitida, davlatlar uchun ikki tomonlama ta'sirga ega bo'lgan strategik omilga aylanmoqda. Bir tomondan, migrantlarni qabul qiluvchi davlatlar uchun bu jarayon iqtisodiy rivojlanish, demografik barqarorlik va madaniy xilma-xillik manbai hisoblanadi. Iqtisodiyoti rivojlangan davlatlarda migratsiya mehnat resurslarini to'ldirish, soliq tushumlarini oshirish va jamiyatning madaniy boyishida muhim o'rin tutadi. Ikkinchi tomondan esa, migrantlar yuboruvchi davlatlar uchun tashqi mehnat bozori orqali valyuta tushumlari olish, fuqarolarni ish bilan ta'minlash va hatto tashqi siyosatda o'z nufuzini oshirish imkonini beradi. Shu sababli, zamonaviy geosiyosiy muhitda migratsiya faqat ijtimoiy muammo emas, balki strategik resurs sifatida qarala boshlandi.

Bu jarayon «yumshoq kuch» (soft power) konsepsiyasi bilan uzviy bog'liq. «Yumshoq kuch» atamasi amerikalik siyosatshunos Jozef S. Nay (Joseph S. Nye) tomonidan ilk bor 1990-yillarda ilgari surilgan bo'lib, u mamlakatlarning madaniy jozibadorligi, siyosiy qadriyatlar va tashqi siyosat orqali boshqalarga ta'sir ko'rsatish qobiliyatini anglatadi. Agar «qattiq kuch» (hard power) harbiy yoki iqtisodiy bosimga asoslangan, «yumshoq kuch»da ishonch, jozibadorlik va madaniy ta'sir kabi omillar ustuvor ahamiyatga ega.

«Yumshoq kuch» orqali davlatlar zo'ravonlik yo tahdidsiz, balki axborot, ta'lim, san'at, til va milliy qadriyatlar

vositasida xalqaro maydonda o'z manfaatlarini ilgari suradi. Bu jarayonda, ayniqsa, migratsiyaning alohida ahamiyati bor: chet ellarda yashovchi fuqarolar, talabalar, mehnat muhojirlari va diaspora vakillari orqali amalga oshiriladigan madaniy diplomatiya ("cultural diplomacy") davlatning tashqi siyosatini qo'llab-quvvatlashda samarali vositaga aylangan.

Jozef Nayning "Soft Power: The Means to Success in World Politics" (2004) va "Bound to Lead: The Changing Nature of American Power" (1990) asarlari "yumshoq kuch" nazariyasining asosiy nazariy manbalari sifatida xizmat qiladi. Ushbu ishlarida u madaniyat, siyosiy qadriyatlar, tashqi siyosat, ta'lim va axborot texnologiyalarini "yumshoq kuch" manbalari sifatida ta'riflaydi. Shuningdek, Nay va Robert Keoxeynning "Power and Interdependence in the Information Age" (1998) maqolasida axborot asridagi global bog'liqlik va kommunikatsiyaning ahamiyati chuqur tahlil qilingan.

Bundan tashqari, "Public Diplomacy and Soft Power" (2008) hamda "The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations" (2005) kabi asarlarda jamoatchilik diplomatiyasining amaliy mexanizmlari va xalqaro aloqalardagi roli yoritib berilgan. XXI asrda «kuch» tushunchasi qanday o'zgargani va qanday yangi shakllarga aylangani esa Nayning "The Future of Power" (2011) asarida tahlil etilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotning metodologik asosini obyektivlik va tarixiylik tamoyili, fenomenologik va germeneytik yondashuvlar, tizimlashtirish usullari tashkil etadi. Shuningdek, maqolada ma'lumotlarni tahlil qilishda statistik usuldan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar. Hozirgi globallashuv davrida migratsiya jarayonlari jahon siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida muhim o'rin tutadi. Davlatlar o'rtasida aholi oqimining ortishi, yangi ish o'rinlari va ta'lim imkoniyatlariga bo'lgan ehtiyojning o'sishi bilan birga, migratsiyaning turli ko'rinishlari - xalqaro va ichki migratsiya - o'zining ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirini ko'rsatmoqda. Migratsiya jarayonlari nafaqat shaxslar hayotini o'zgartirar ekan, balki davlatlarning tashqi va ichki siyosatlarida, jumladan, «yumshoq kuch» siyosatida muhim rol o'ynaydi.

Xalqaro migratsiya - bu davlatlar orasida aholi ko'chishining tarzi bo'lib, u global darajada madaniy almashinuv va iqtisodiy hamkorlikning asosiy elementi sifatida qaraladi. Uning sabablari turlicha bo'lishi mumkin: iqtisodiy imkoniyatlarni izlash, ta'lim olish, siyosiy panoh, urug'-tomonlardan qochish va hokazo. Xalqaro migratsiya global dunyoda jismoniy, iqtisodiy va siyosiy jarayonlar bilan yaqin bog'liq bo'lib, davlatlar o'rtasida madaniy almashinuv va hamkorlikni mustahkamlaydi. Hozirgi kunda jahonda 281

Ichki migratsiyaning asosiy sabablari va ularning aholi ko'chishidagi ulushi quyidagi jadvalda aks ettirilgan.

Sabablar	Ulushi (%)	Izohlar
Ishga joylashish imkoniyatlari	45%	Qishloq aholisining shaharlarga ish izlab ko'chishi
Ta'limga bog'liq ko'chish	25%	Yoshlar va oilalarning ta'lim olish uchun ko'chishi
Sog'liqni saqlash xizmatlari	10%	Yangi tibbiy xizmatlar va sog'likni tiklash muassasalariga yaqinlik
Oilaviy sabablar	12%	Oila a'zolari bilan birlashish, nikoh kabi sabablar
Tabiiy ofatlar va boshqa	8%	Zilzila, suv toshqinlari kabi tabiiy ofatlar yoki texnogen xarakterdagi fojialar sababli ko'chishlar

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, aholining ichki ko'chishidagi asosiy omil – ishga joylashish imkoniyatlari (45%). Bu ko'rsatkich, ayniqsa, qishloq joylardan shaharlarga mehnat muhojirligi orqali amalga oshadigan ko'chishlarni aks ettiradi. Iqtisodiy faol aholi, ayniqsa yoshlar, ish o'rinlari ko'p bo'lgan yirik shaharlar va sanoat markazlariga intiladi. Bu holat shaharlar aholisining tez o'sishiga, qishloq hududlarda esa mehnat resurslarining kamayishiga olib kelmoqda.

millionga yaqin xalqaro migrant mavjud bo'lib, ularning qariyb yarmi ayollardir. Xalqaro migratsiya davlatlar uchun «yumshoq kuch» siyosatining muhim instrumenti hisoblanadi (Migration Data Portal, 2024).

Jahon miqyosida xalqaro migratsiya jarayonlari har yilda ko'plab odamlarning o'z mamlakatidan tashqariga ko'chib o'tishiga sabab bo'lib, bu jarayonlarning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy ta'siri katta ahamiyatga ega. 2020-yilda dunyoda taxminan 281 million xalqaro migrant mavjud bo'lgan. Ular orasida ayollar 48% ni tashkil etadi, shuningdek, 13% yosh 18 yoshgacha bo'lgan bolalardan iborat. Bu ko'rsatkichlar xalqaro migratsiyaning jamiyatning barcha qatlamlariga ta'sir o'tkazishi va migratsiya jarayonlarida yosh va jins jihatidan xilma-xillik mavjudligini ko'rsatadi.

Iqtisodiy jihatdan migrantlar tomonidan yuboriladigan pul mablag'lari - remitanslar - past va o'rta daromadli mamlakatlar iqtisodiyoti uchun muhim manba hisoblanadi. 2023-yilda jahonda ushbu mablag'larning umumiy miqdori taxminan 857 milliard AQSH dollarini tashkil etgan. Bu pul oqimlari mamlakatlardagi ijtimoiy soha va infratuzilmani rivojlantirishga ko'maklashadi, shu bilan birga xalqaro iqtisodiy aloqalarni mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, xalqaro migratsiya jarayonlari majburiy ko'chish va qochqinlar muammosi bilan ham bog'liq. 2023-yil oxiriga kelib, dunyoda 117 milliondan ortiq odam o'z uylarini turli sabablar, jumladan jangovar nizolar va tabiiy ofatlar sababli tark etgan. Shular orasida taxminan 44 million qochqin va panoh izlovchi mavjud bo'lib, bu holat xalqaro jamoatchilikni inson huquqlarini himoya qilish va tinchlik o'rnatish yo'lida ko'plab muammolarga duch keltiradi.

Umuman olganda, xalqaro migratsiya jarayonlari global dunyodagi davlatlar uchun strategik ahamiyatga ega bo'lib, ular «yumshoq kuch» siyosatini amalga oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Migrantlar orqali davlatlar madaniy va ilmiy-iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash, o'z ta'sir doirasini kengaytirish imkoniga ega bo'ladi.

Ichki migratsiya - bu bir davlat hududidagi bir joydan boshqa joyga ko'chib o'tishdir. Bu odatda qishloqdan shaharga yoki bir shahardan boshqa shaharga ko'chish shaklida yuzaga keladi. Ichki migratsiyaning asosiy sababi - ish o'rinlari, ta'lim imkoniyatlari va hayot darajasining yaxshilanishiga bo'lgan intilishdir.

Ichki migratsiya mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi, shaharlar tezroq o'sadi va aholi strukturasi o'zgarishlarga sabab bo'ladi. Shu bilan birga, ichki migratsiya infratuzilmaga bosim o'rnatishi mumkin.

Ta'limga bog'liq ko'chishlar (25%) ichki migratsiyaning ikkinchi asosiy sababi hisoblanadi. Bu ko'proq yoshlarning oliy o'quv yurtlari, kollejlar va litseylarda ta'lim olish maqsadida boshqa hududlarga ko'chishi bilan bog'liq. Shu bilan birga, ba'zi hollarda oilaviy ko'chish ham ro'y beradi, ya'ni talabalar bilan birgalikda ularning oila a'zolari ham yashash joyini o'zgartiradi.

Sog'liqni saqlash xizmatlari (10%) bilan bog'liq ko'chishlar ko'proq katta yoshdagi va kasallikka moyil aholi qatlami orasida kuzatiladi. Zamonaviy tibbiyot muassasalari, mutaxassislar va diagnostika imkoniyatlariga ega markazlarga yaqin bo'lish istagi ko'chish qarorlarini shakllantiradi.

Oilaviy sabablar (12%) - nikoh, oila a'zolari bilan yashash, qarindoshlarga yordam berish kabi omillar asosida amalga oshadigan ko'chishlarni qamrab oladi. Bu turdagi ko'chishlar, odatda, ixtiyoriy va doimiy xarakterga ega bo'ladi.

Tabiiy ofatlar va boshqa sabablar (8%) ichki migratsiyada kamroq ulushga ega bo'lsa-da, ularning ta'siri ba'zan juda keskin bo'lishi mumkin. Zilzila, toshqin, yer ko'chishi, yoki texnogen fojialar - masalan, ekologik ifloslanish, sanoat portlashlari - odamlarni o'z uy-joylarini tark etishga majbur etadi.

Ichki migratsiya jarayonlari ko'p omilli va turli ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarga bog'liq. Iqtisodiy omillar - xususan, ishga joylashish - asosiy harakatlantiruvchi kuch bo'lib, uni ta'lim va ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan ehtiyojlar kuzatib boradi. Shuning uchun davlat siyosatchilari va demografik rejalashtirish muassasalari ushbu omillarni hisobga olgan holda hududlararo rivojlanishni muvozanatlashtirish choralarini ko'rishlari lozim.

Xulosa. Migratsiya jarayonlari zamonaviy jamiyatda ijtimoiy-iqtisodiy va transmilliy tabiatga ega bo'lib, davlatlarning xalqaro arenadagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy pozitsiyalarini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Diasporalar orqali davlatlar «yumshoq kuch» siyosatida o'z manfaatlarini ilgari surishda samarali resursga aylanmoqda. Ularning vataniga sadoqat va turli davlatlardagi ta'siri davlatlarga yangi tashqi siyosat vositalarini yaratish imkonini beradi.

Migratsiyaning transmilliy xususiyati davlatlarga yangi strategiya va mexanizmlarni ishlab chiqish zaruratini tug'diradi, bu esa tashqi siyosatda innovatsion va ko'p qirrali yondashuvlarni qo'llashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mehnat muhojirlari va qaytish migratsiyasi iqtisodiy va madaniy jihatdan mamlakat rivojiga hissa qo'shib, ijtimoiy bog'liqliklarni mustahkamlaydi hamda davlatning xalqaro imidjini oshiradi.

Shu bilan birga, migrantlarning integratsiyasi va huquqlarini himoya qilish, diasporalar bilan munosabatlarni mustahkamlash ichki siyosiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Migratsiya jarayonlarini to'g'ri boshqarish va ulardan samarali foydalanish davlatlarning xalqaro maydonda raqobatbardoshligini oshiradi hamda milliy manfaatlarni muvaffaqiyatli ilgari surishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Castles, S. & Miller, M. J. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. London: Macmillan, 2009.
2. Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. New York: Palgrave Macmillan, 2014.
3. De Haas, H. (2010). «Migration and Development: A Theoretical Perspective». International Migration Review, 44(1), 227-264.
4. Gamlen, A. (2014). Diaspora Institutions and Diaspora Governance. International Migration Review, 48(1), S180-S217.
5. Brinkerhoff, J. M. (2006). Digital Diasporas: Identity and Transnational Engagement. Cambridge University Press.
6. Ragazzi, F. (2009). Theories of Diaspora: A Critical Review. International Political Sociology, 3(1), 74-86.
7. Haas, H. (2009). International migration and regional development in Morocco: A review. Journal of Ethnic and Migration Studies, 35(10), 1575-1593.
8. IOM. World Migration Report 2022. International Organization for Migration, 2022.
9. IOM. World Migration Report 2024. <https://www.iom.int/news/world-migration-report-2024-reveals-latest-global-trends-and-challenges-human-mobility>
10. Migration Data Portal. Key Migration Figures. 2024. <https://www.migrationdataportal.org/>
11. Nye, J. S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: PublicAffairs, 2004.
12. Nye, J. S. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. New York: Basic Books, 1990.
13. Nye, J. S. "Soft Power." Foreign Policy, no. 80, 1990, pp. 153-171.
14. Nye, J. S. & Keohane, R. O. "Power and Interdependence in the Information Age." Foreign Affairs, vol. 77, no. 5, 1998, pp. 81-94.
15. Nye, J. S. The Future of Power. New York: PublicAffairs, 2011.
16. Nye, J. S. "The Changing Nature of World Power." Political Science Quarterly, vol. 105, no. 2, 1990, pp. 177-192.
17. Melissen, J. (Ed.). The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
18. Leonard, M., Stead, C. & Smewing, C. Public Diplomacy and Soft Power. London: Foreign Policy Centre, 2008.
19. World Bank. Internal Migration in Developing Countries: A Review of the Literature. 2023. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/>
20. UN DESA. International Migration 2020 Highlights. <https://www.un.org/en/development/desa/population/theme/international-migration>
21. UNHCR. Global Trends: Forced Displacement in 2023. <https://www.unhcr.org/globaltrends2023/>
22. Ergashev, Sh. «Mehnat muhojirligi va uning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri», Ilmiy jurnal, 2023.
23. Hasanova, M. «O'zbekistonda mehnat muhojirligi: muammolar va yechimlar», Toshkent, 2022.
24. Sodiqov, A. «O'zbekistonda mehnat muhojirligining ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri va qaytish migratsiyasi», Toshkent, 2021.
25. Kochanova, A. (2021). Central Asian Migrants in Russia: Between Integration and Cultural Retention. Central Asia Affairs, 8(2), 134-153.
26. BMT Migratsiya Byurosi (IOM) — qaytish migratsiyasi va uni boshqarish bo'yicha xalqaro tahlillar: IOM Return and Reintegration. <https://www.iom.int/return-and-reintegration>